

СИНТАКСИЧНИЙ СПОСІБ ТВОРЕННЯ АВТОДОРОЖНИХ
ТЕРМІНІВ

Пеліван О., Тітаренко С., студенти групи АД-117. Науковий керівник - Думанська Л.Б., ст. викладач

У статті розглядаються автодорожні терміни-словосполучення, створені за допомогою синтаксичного способу словотворення. Проведено аналіз терміносполук, визначено найпродуктивніші моделі творення автодорожніх терміносполук, виділено найпоширеніші структурні типи.

На сучасному етапі національного відродження спостерігається підвищена увага до питань, пов'язаних із функціонуванням української мови в усіх сферах суспільства. Значний інтерес для мовознавчої науки становить аналіз процесів становлення, розвитку, структурно-словотвірних особливостей окремих термінологічних систем, зокрема автодорожньої.

Типовою ознакою будь-якої терміносистеми є її структурований характер, що виявляється у лінійності або ієрархічності зв'язків між одиницями, тобто існують підсистеми, що відбивають родо-видові відношення, зв'язки причини і наслідку, відношення цілого і частини, об'єктів та їхніх ознак тощо. Акт термінологічного словотворення перебуває у тісному зв'язку із класифікацією понять, а це сприяє творенню термінів одного класифікаційного ряду за однією словотворчою моделлю.

З погляду мовних зв'язків, визначальним в українській автодорожній термінології є класифікаційний гіперо-гіпонімічний тип відношень, який структурує термінологію сфери автодоріг як ієрархічну систему підпорядкування гіпонімів гіпероніму. «При цьому в межах терміногрупи чітко виражене протиставлення родового і кожного видового значення за відсутністю та наявністю розрізнявального компонента» [1 : 54]. Звідси наявність гіпонімічної парадигми як однієї з найважливіших категорій, які формують термінологічні структури.

Значна кількість термінів-словосполук в українській автодорожній термінології зберегла відносно самотійність понятійного змісту кожного з компонентів і володіє найбільш чіткими систематизуючими властивостями. Атрибутивний компонент таких терміносполучень

конкретизує, уточнює значення родового терміна.

У складі аналізованої термінології найбільше двокомпонентних терміносполук, які утворені за декількома моделями. Найпродуктивнішими є структурно-семантичні моделі атрибутивного характеру, що представлені у всіх лексико-семантичних групах української архітектурної термінології..

Модель «прикметник + іменник у Н. відм.» (*геосинтетичний матеріал, дорожня споруда, нормативне навантаження, дорожній одяг, дорожнє покриття, дорожня конструкція, ґрунтовий масив, штучна споруда, шумозахисний пристрій, інженерне облаштування* тощо) є найпродуктивнішою в автодорожній лексиці і будується на співвідношенні рід – вид, тобто до терміна, що означає родове поняття, додається означення, яке звужує його значення. Терміні-словосполучення становлять поєднання двох компонентів, одним з яких є базисний термін.

Об'єктні та обставинні терміносполучення представлені меншою мірою, серед яких високим ступенем продуктивності відзначається модель «іменник у Н. відм. + іменник у Р. відм.»: *безпека руху, процес тріщини утворення, стоянки автомобілів, інтенсивність руху, майданчик відпочинку* тощо.

Окрім бінарних термінологічних словосполучень, що складають більшість, в українській автодорожній терміносистемі за структурою розрізняють трикомпонентні терміносполучення та багатоконпонентні.

Трикомпонентні терміносполучення, наприклад: *посилення дорожніх конструкцій, жорсткий дорожній одяг*, будуються за моделями:

1) «прикметник + (іменник + іменник)»: *розрахункова швидкість руху, споживчі властивості дороги* тощо;

2) «іменник + (прикметник у Р. відм. + іменник у Р. відм.)»: *посилення дорожніх конструкцій, габарити транспортного засобу, об'єкти дорожнього сервісу, споруди дорожнього водовідводу, утримання автомобільної дороги, коефіцієнт відносної аварійності* тощо;

3) «прикметник + (прикметник + іменник)»: *жорсткий дорожній одяг, навколишнє природне середовище* тощо;

4) «іменник + (іменник у Р. відм. + іменник у Р. відм. без прийменника)»: *елементи облаштування доріг, відстань видимості предмета, безперервність руху автомобілів* тощо.

Серед багатоконпонентних термінів-словосполучень спостерігаються моделі:

1) «іменник + прикметник + іменник + іменник»: *межа пропускної здатності дороги;*

2) «прикметник + іменник + прикметник + іменник»: *капітальний ремонт автомобільної дороги, технічний рівень автомобільної дороги, транспортно-експлуатаційний стан автомобільної дороги;*

3) «іменник + прикметник + іменник + прийменник + прикметник + іменник»: *зона транспортної розв'язки в різних рівнях.*

В основі трикомпонентних та багатоконпонентних терміносполучень лежать бінарні терміносполучення. Ускладнення відбувається або за рахунок прикметника, що поширює бінарне словосполучення, або за рахунок іменника, що конкретизує семантику залежного компонента.

Терміни, що виражають поняття видового плану, містять весь той комплекс ознак, що становить значення терміна-виразника родового поняття, плюс деякі додаткові значеннєві ознаки, що звужують їх значення. Гіперо-гіпонімічні відношення між термінами автодорожньої терміносистеми виникають або внаслідок розвитку синтагмозначень гіперонімів (*магістраль – магістральна тріщина*) або шляхом актуалізації їх парадигматичних значень (*магістраль автомобільна, магістраль другорядна, магістраль міська, магістраль кільцева* тощо).

Широке використання прикметників у термінах-словосполучах зумовлено тим, що прикметники є найбільш зручним засобом класифікації і спеціалізації об'єктів реальності. Прикметники, що входять до складу терміносполучень, можуть бути як термінологічного походження, наприклад: *грунтовий масив; гідроізоляційний шар, геотекстильний матеріал;* так і нетермінологічного, наприклад: *шумозахисний пристрій, земляне полотно, штучна споруда* тощо.

Опрацьований матеріал дозволяє говорити, що важливою особливістю терміносполучень архітектурної терміносистеми є їхня відтворюваність у професійній сфері вживання для вираження конкретних спеціальних понять, оскільки поза професійним вживанням таке словосполучення втрачає стійкість і не сприймається як зв'язна мовна одиниця.

Велика кількість терміносполучень в українській архітектурній терміносистемі свідчить про здатність значень до конкретизації через додаткові уточнювальні галузеві характеристики загальноновживаних слів, а також можливість ставати вихідними (стрижневими) назвами для творення видових одиниць [2: 52; 3: 101].

Висновок

Оскільки гіперо-гіпонімічні відношення термінів є універсальним засобом тематичної ієрархічної організації архітектурної терміносистеми, вважаємо перспективним вивчення термінів-словосполук з погляду структурно-словотвірного аналізу.

Література

1. Городенська К. Г. Дери́вація синтаксичних одиниць / АН України. Ін-т мовознавства; відп. ред. І. Р. Вихованець / К. Г. Городенська. – К.: Наукова думка, 1991. – 192 с.
2. Кочан І. Творення термінів з міжнародними компонентами // Українська термінологія і сучасність: Зб. наук. праць. Вип. VI / Відп. редактор Л. О. Симоненко. – К.: КНЕУ, 2005. – С.48 – 53.
3. Годована М. Словосполучення як джерело поповнення української термінології // Українська термінологія і сучасність: Зб. наук. праць. Вип. VI / Відп. редактор Л. О. Симоненко. – К.: КНЕУ, 2005. – С. 101 – 103.